

Odnosi intrinzičnih i ekstrinzičnih aspiracija sa Zuckermanovim modelom ličnosti

Bojana Dinić

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Sažetak

Cilj je ovog istraživanja bio ispitivanje povezanosti intrinzičnih i ekstrinzičnih aspiracija s osobinama ličnosti prema Zuckermanovu modelu, kao i ispitivanje razlika u osobinama ličnosti među sudionicima s različitim orijentacijama u aspiracijama.

Uzorak su činila 172 studenta (119 ženskoga i 47 muškoga spola), a u istraživanju su korišteni upitnici Indeks aspiracija (Kasser i Ryan, 1996) i ZKPQ III – R (Joireman i Kuhlman, 2004), koji mjeri osobine ličnosti Zuckermanova modela.

Testiranjem se modela latentne strukture zajedničkog prostora aspiracija i osobina ličnosti najboljim pokazao dvodimenzionalni model, pri čemu obje dimenzije uključuju subskalu impulsivnosti, ali u suprotnom smjeru. Prva latentna dimenzija, uz impulsivnost, obuhvaća i traženje uzbuđenja (iz nadređene dimenzije impulsivnog traženja uzbuđenja), subskale socijalnosti (u smjeru veće izraženosti), agresivnost/hostilnost i ekstrinzične aspiracije. Druga dimenzija obuhvaća i subskale aktiviteta i intrinzične aspiracije.

Dobivene razlike između sudionika usmjerenih na različite aspiracije pokazuju da osobe koje su dominantno orijentirane na intrinzične aspiracije imaju veću radnu odgovornost u odnosu na one koje su dominantno ekstrinzične orijentirane (više rezultate na subskalama aktiviteta i niže na impulsivnosti). Osobe koje imaju istovremeno izražene i intrinzične i ekstrinzične aspiracije imaju veću socijalnu ekspanzivnost u odnosu na opće nemotivirane osobe (imaju više rezultate na subskalama socijalnosti i više rezultate na traženju uzbuđenja i agresivnosti/hostilnosti). Rezultati potvrđuju teorijska očekivanja o odnosima aspiracija i osobina ličnosti, i pružaju prostor za interaktivno tumačenje ovih odnosa.

Ključne riječi: intrinzične i ekstrinzične aspiracije, orijentacija u aspiracijama, Zuckermanov model ličnosti, strukturalni model

UVOD

Stajališta koja se bave ispitivanjem odnosa između aspiracija, odnosno ciljeva kojima težimo u životu, i osobina ličnosti mogu se podijeliti u dvije grupe. Jedna grupa autora zastupa stajalište da je riječ o konceptualno različitim domenama navodeći sljedeće razlike: osobine ličnosti predstavljaju konzistentne obrasce ponašanja, osjećanja i djelovanja, i njima se opisuju ljudi "kakvi jesu", dok se ciljevima opisuje kakve su im težnje, kakvi bi voljeli biti, čemu pridaju važnost i kakva vodilja stoji iza njihova ponašanja (McAdams, 1994). S tim je u vezi i razlika po kojoj se osobine ličnosti opisuju kao obrasci ponašanja koji ne moraju uključivati i namjeru za određenim ponašanjem, dok ciljevi predstavljaju kognitivne reprezentacije kojih smo manje-više svjesni (Bilsky i Schwartz, 1994). Ovi se koncepti smatraju različitim i zbog različite razine apstraktnosti: dok su osobine ličnosti relativno opće, ciljevi u životu mogu biti i konkretni, kao što je, na primjer, nastojanje da se dobije dobra ocjena u školi (Kaiser i Ozer, 1994). Dalje, osobine ličnosti mogu varirati prema učestalosti i jakosti kojima su izražene, dok ciljevi variraju u odnosu na pridavanje važnosti, i služe kao standardi za evaluaciju vlastitog i tuđeg ponašanja (Roberts i Robins, 2000; Roccas, Sagiv, Schwartz i Knafo, 2002).

Druga grupa autora zastupa stajalište da se ciljevi i osobine ličnosti mogu dovesti u vezu, s obzirom da i jedni i drugi predstavljaju relativno stabilne individualne karakteristike u odnosu na veliki spektar situacija i određene razvojne periode (Dollinger, Leong i Ulcini, 1996). Tako, naprimjer, Costa i McCrae (1994) smatraju životne ciljeve izravnim ili neizravnim odrazom osobina ličnosti. Drugi autor Cantor (1990) opisuje životne zadatke (koji se mogu dovesti u vezu sa životnim ciljevima) kao konstrukte koji premošćuju jaz između dispozicija i ponašanja, pri čemu se na životne zadatke gleda kao na kognitivne strategije kojim osoba pribjegava kako bi izrazila svoje dispozicije.

Različite operacionalizacije konstrukata životnih ciljeva unose još više teškoća u određenju odnosa između ciljeva i osobina ličnosti. U pokušaju obuhvaćanja modela životnih ciljeva koji se prema teorijskim odrednicama oslanja na određene osnovne strukture uzeta je podjela ciljeva na intrinzične i ekstrinzične (Kasser i Ryan, 1993, 1996). Ova se podjela temelji na teoriji samoodređenja (Deci i Ryan, 2000), koja se oslanja na organizmičko-humanističku tradiciju i donosi relativno nov pristup u objašnjenju ličnosti i motivacije ljudskog ponašanja. Pretpostavka je ove teorije da je čovjek aktivni organizam koji teži interakciji sa sredinom, psihološkom rastu i integraciji iskustva s osobnim karakteristikama u jedinstven i koherentan self (Deci i Ryan, 2000). Ova težnja nije automatska, već ovisi kako o individualnim faktorima (npr. zadovoljenje osnovnih psiholoških potreba, razvoj kauzalnih orijentacija) tako i o okolinskim uvjetima.

Prema teoriji samoodređenja postoje tri univerzalne temeljne psihološke potrebe (za kompetencijom, povezanošću i autonomijom) zadovoljenje nužne za razvoj, zdravlje, dobrobit i punu funkcionalnost pojedinca. Ciljevi koji su usmjereni na

izravno zadovoljavanje osnovnih potreba, odnosno na samoostvarivanje i želju za rastom i razvojem, predstavljaju intrinzične ciljeve, i njima pripadaju osobni razvoj (ili samoprihvatanje), doprinos zajednici i povezanost s ljudima (ostvarivanje značajnih intimnih interpersonalnih veza). Za razliku od njih, ekstrinzični su ciljevi usmjereni na dobivanje nagrade i pozitivne evaluacije od strane drugih, odnosno na eksternalne pokazatelje vrijednosti, kao što su bogatstvo (financijski uspjeh), privlačan izgled i popularnost (slava). Ovim se ciljevima osnovne potrebe zadovoljavaju na indirektan način, ali oni mogu i omesti zadovoljenje ovih potreba.

U mnogim je istraživanjima dokazano da je pridavanje veće važnosti ekstrinzičnim ciljevima negativno povezano s pokazateljima mentalnog zdravlja i dobrobiti, kao što su samoaktualizacija, vitalnost, opće funkcioniranje, socijalna produktivnost, pozitivni afekt, zadovoljstvo životom, a pozitivno je povezano s depresivnošću i fizičkim simptomima, kao što su glavobolja, malaksalost i slično, dok nalazi o njihovu odnosu s anksioznošću i negativnim afektom nisu dosljedni (Kasser, 2002; Kasser i Ahuvia, 2002; Kasser i Ryan, 1993, 1996; Niemiec, Ryan i Deci, 2009; Sheldon i Kasser, 1998). Također, preferencija je ekstrinzičnih aspiracija povezana s rizičnim ponašanjem adolescenata (Williams i sur., 2000) i s makijavelizmom (McHoskey, 1994).

U mnogim je kulturama empirijski potvrđeno postojanje intrinzičnih i ekstrinzičnih aspiracija, ali svaka kultura ima svoje specifičnosti u preferiranju ovih ciljeva (Grouzet i sur., 2005; Kasser i Ryan, 1996; Kim, Kasser i Lee, 2003; Ryan i sur., 1999; Schmuck, Kasser i Ryan, 2000). Postavlja se pitanje u kakvom će biti odnosu ove aspiracije s karakteristikama ličnosti, prvenstveno s onima koje su kulturalno konzistentne. Kao referentni okvir za ispitivanje osobina ličnosti upotrijebljen je Zuckermanov model ličnosti, za koji je utvrđeno da je kulturološki nepristran (Aluja, Garcia i Garcia, 2006). Iako biološki utemeljen, Zuckermanov model karakterizira liberalnije gledište na odnos ličnosti i biološke osnove, pri čemu se dozvoljava interakcija moždanih sustava i ponašanja (Zuckerman, 1994). Zuckerman ima manje redukcionistički pristup jer drži da ne postoji izomorfizam između osobina ličnosti i neuropsiholoških sustava, što pretpostavljaju autori drugih psihobioloških modela. Kao takav se čini zanimljivim za ispitivanje odnosa s aspiracijama.

Ne postoji suglasnost među istraživačima o tome jesu li aspiracije više uvjetovane sociološki ili osnovnom strukturom ličnosti, ili se pak može pretpostaviti da među njima postoji interakcija. Ispitivanjem bi se odnosa aspiracija s ovako koncipiranim osobinama ličnosti mogla istražiti eventualna zasnovanost aspiracija u, prije svega, biološki određenim osobinama ličnosti. Dimenzije su Zuckermanova modela impulsivno traženje uzbuđenja, aktivitet, neuroticizam/anksioznost, ekstraverzija, agresivnost/hostilnost i socijabilnost. Ovaj je model izabran i zbog toga što razlikuje dvije dimenzije ekstraverzije petofaktorskog modela McCrea i Coste (Joireman i Kuhlman, 2004), aktivitet i socijabilnost. Ovaj je model najčešće upotrebljavan u sličnim istraživanjima, uz model velikih pet Goldberga ili Johna i

Srivastavae. Pretpostavlja se da će ove dvije dimenzije, aktivitet i socijalnost, biti indikativne za razlikovanje intrinzičnih i ekstrinzičnih aspiracija, odnosno da će se aktivitet povezivati s intrinzičnim, a socijalnost s ekstrinzičnim aspiracijama. Budući da ekstrinzično orijentirane osobe više teže stjecanju popularnosti, slave i prepoznatljivog izgleda, očekuje se da će kod njih biti više izražena socijalnost, koja je u Zuckermanovu modelu operacionalizirana kao sklonost uživanju u zabavama i velikim skupovima, i kao manja toleranciju na socijalnu izolaciju. Domena kojoj u petofaktorskom modelu pripada ugodnost u Zuckermanovu se modelu nalazi u okviru negativne agresivnosti, dok impulsivno traženje uzbuđenja ostvaruje najviše korelacije s Eysenckovim psihoticizmom i s niskom savjesnošću petofaktorskog modela (Aluja, Garcia i Garcia, 2002, 2003, 2004).

Sukladno osnovnom problemu ovog istraživanja pretpostavlja se da će intrinzične aspiracije biti povezane sa strukturom ličnosti koja upućuje na prikladno osobno funkcioniranje, dok će ekstrinzične aspiracije pokazivati suprotni obrazac povezanosti. Kada se postave u prostor osobina ličnosti Zuckermanova modela, očekuje se da će intrinzične aspiracije biti povezane s aktivitetom, a ekstrinzične aspiracije sa sklopom ličnosti koji čine agresivnost, impulsivno traženje uzbuđenja i socijalnost. Sama se povezanost aspiracija i osobina ličnosti može dopuniti utvrđivanjem onih osobina ličnosti koje ne samo da razlikuju osobe orijentirane na intrinzične, odnosno ekstrinzične aspiracije, već i one koje nemaju izražene ove aspiracije, kao i one koje su vrlo motivirane i koje teže određenim ciljevima. Na ovaj se način može dobiti potpunija slika o odnosu aspiracija i osobina ličnosti.

METODA

Ispitanici

Početni je uzorak činilo 186 studenata prvih i drugih godina studija Visoke poslovne škole strukovnih studija, Filozofskog fakulteta i Fakulteta tehničkih nauka u Novom Sadu. Budući da niti jedna varijabla nije imala više od 1.6% podataka koji su nedostajali, primijenjena je analiza maksimizacije očekivanja (*Expectation maximization*, SPSS 15.0). Na temelju kriterija za univarijatne ekstremne vrijednosti ($z > 3.29$; Tabachnick i Fidell, 2007), četiri su ekstremna slučaja eliminirana, a na temelju je kriterija za multivarijatne ekstremne vrijednosti (Mahalanobis $\chi^2_{(15)} > 30.58$, $p < .01$) deset sudionika isključeno iz daljnje analize. Konačni su uzorak dakle činila 172 sudionika, od čega je muških bilo 47 (27.3%), ženskih 119 (69.2%), a za 6 sudionika (3.5%) nije bio naveden podatak o spolu.

Instrumentarij

Indeks aspiracija (Kasser i Ryan, 1996). Razina je intrinzične i ekstrinzične aspiracije mjerena revidiranom, skraćenom verzijom indeksa aspiracije, u kojoj su poboljšane metrijske karakteristike skale. Upitnik sadrži 35 životnih ciljeva, koji se mogu podijeliti u intrinzične (osobni razvoj, doprinos zajednici, povezanost s ljudima) i ekstrinzične aspiracije (bogatstvo, privlačan izgled i popularnost), dok se fizičko zdravlje ostavlja kao zasebna domena, iako se u većini istraživanja dodaje intrinzičnim aspiracijama (Kasser i Ryan, 1996; Williams, Cox, Hedberg i Deci, 2000). Svaku od ovih aspiracija mjeri pet čestica, a zadatak je sudionika da na skali Likertova tipa od pet stupnjeva procjene koliko im je važan svaki od tih ciljeva.

S ciljem empirijske provjere strukture aspiracija na našem uzorku, najprije su izračunati bodovi na prvim glavnim komponentama prema predloženom ključu indeksa aspiracija, a potom je na tim rezultatima primijenjena analiza glavnih komponenti drugog reda s Promax–rotacijom. Na osnovi Guttman–Kaiserova kriterija ekstrakcijom su dobivene dvije sastavnice koje objašnjavaju 63.84% ukupne varijance (redom 38.65% i 25.19%).

Prvu čine aspiracije popularnosti/slave, bogatstva i privlačnoga izgleda koje odgovaraju ekstrinzičnim vrijednostima; druga sastavnica uključuje aspiracije osobnog razvoja/samoprihvatanja, povezanosti s drugima, fizičkog zdravlja i doprinosa zajednici, koje odgovaraju intrinzičnim vrijednostima. Vidimo da intrinzične vrijednosti obuhvaćaju kako psihološku tako i fizičku komponentu. Korelacija dobivenih faktora iznosi .21 ($p < .01$). Iako značajna, korelacija ekstrinzičnih i intrinzičnih aspiracija dosta je niska i pokazuje da ove aspiracije nisu međusobno isključive, odnosno da osoba može imati i jedne i druge aspiracije, što ovisi od funkcionalne važnosti koja im se pridodaje (McHoskey, 1994; Ryan, Sheldon, Kasser i Deci, 1996).

Pouzdanost se ekstrinzičnih ciljeva izražena β -koeficijentom kreće od .76 za privlačan izgled do .85 za bogatstvo, a intrinzičnih ciljeva od .47 za fizičko zdravlje do .82 za doprinos zajednici. Ekstrinzične aspiracije ukupno pokazuju pouzdanost .91, a intrinzične .82.

Faktori višeg reda upotrijebit će se u daljoj analizi po uzoru na ranija istraživanja (Kasser i Ryan, 1996; Ryan i sur., 1999; Schmuck, Kasser i Ryan, 2000; Sheldon, 2005; Williams i sur., 2000), a i s obzirom na višu pouzdanost koju pokazuju. Također, na ovaj se način relativno ujednačava hijerarhijska razina aspiracija s razinom osobina ličnosti, što je indikativno za daljnju analizu.

Zuckerman–Kuhlmanov upitnik ličnosti (Joireman i Kuhlman, 2004). Za procjenu je osobina ličnosti Zuckermanova modela korišten duži oblik upitnika ZKPQ III – R. Upitnik sadrži 99 čestica dihotomnog tipa odgovaranja (*Da/Ne*) koje mjere pet biološki uvjetovanih osobina ličnosti, od kojih se tri mogu razložiti na po dvije subdimenzije nižeg reda: 1) impulsivno se traženje uzbuđenja odnosi na nemogućnost i nesposobnost planiranja, brzopleto ponašanje (subskala impulsivnosti) i sklonost uzbuđenju, avanturama i nepredvidivim situacijama (subskala traženja uzbuđenja); 2) neuroticizam/anksioznost obuhvaća emocionalnu uznemirenost, plašljivost, napetost, zabrinutost, manjak samopouzdanja, osjetljivost na kritike i opsesivnu neodlučnost; 3) agresivnost/hostilnost podrazumijeva nepristojno, bezobzirno i antisocijalno ponašanje, inat, žustru narav i nestrpljenje u odnosima prema drugim ljudima; 4). aktivitet se odnosi na opću potrebu za aktivnošću, nestrpljivost i uznemirenost u situacijama u kojima ne postoji mogućnost manifestacije te potrebe (subskala generalnog aktiviteta), kao i na sklonost teškim i izazovnim poslovima koji se obavljaju uz mnogo uložene energije i truda (subskala radnog aktiviteta, odnosno radnog napora); i 5) socijabilnost, koja je izražena kroz dvije subdimenzije – sklonost ka druženju i zabavama i tolerancija prema izolaciji.

Analizom glavnih komponenti rezultati su pretvoreni u faktorske bodove prema ključu koji su predložili autori. U daljnjim su analizama korišteni bodovi na prvim glavnim komponentama. Pouzdanost prve glavne komponente, izražena β -koeficijentom, kreće se od .57 za impulsivnost do .83 za neuroticizam.

U ovom istraživanju neuroticizam nije uključen u analizu. On se nije izdvojio kao značajan korelat pridavanja važnosti intrinzičnim i ekstrinzičnim aspiracijama u prethodnim istraživanjima, ili je s njima bio vrlo slabo povezan (Kasser i Ryan, 1993, 1996), kao ni s drugim modelom vrijednosti (npr. Bilsky i Schwartz, 1994; Dollinger i sur., 1996; Roccas i sur., 2002), u ovom istraživanju nije uključen u analizu. Također, neuroticizam u ovom istraživanju nije povezan ni s intrinzičnim ($r = -.11$, $p > .05$), ni s ekstrinzičnim aspiracijama ($r = .02$, $p > .05$).

REZULTATI

Intrinzične i ekstrinzične aspiracije

Na temelju se deskriptivnih pokazatelja (Tablica 1.) može vidjeti da intrinzičnim aspiracijama pridaje veća važnost i da je raspršenje rezultata na subskalama ekstrinzičnih aspiracija veće. Kolmogorov–Smirnov test je pokazao da rezultati na subskalama osobnog razvoja, povezanosti s ljudima i fizičkog zdravlja značajno odstupaju od normalne distribucije.

Sve su korelacije između aspiracija pozitivne (Tablica 1.) što upućuje na koherentnost prostora mjerenja aspiracija. Uglavnom su međusobno značajno povezane aspiracije iz iste domene – intrinzične ili ekstrinzične – dok je privlačan

izgled umjereno povezan sa svim intrinzičnim aspiracijama, osim s osobnim razvojem. Moguće je da je privlačan izgled povezan sa skoro svim aspiracijama s obzirom da su uzorak činili studenti, odnosno osobe mlade odrasle dobi. Također, ekstrinzične aspiracije ostvaruju međusobno više korelacije u odnosu na intrinzične aspiracije, što se može objasniti različitom hijerarhijskom razinom u opisima aspiracija. Čestice subskala ekstrinzičkih aspiracija sadrže konkretnije primjere ovih aspiracija (na primjer, ljudi često kažu da dobro izgledam, da postanem vrlo imućna osoba), dok su sadržaji čestica subskala intrinzičnih aspiracija više apstraktni (na primjer, da se usavršavam i učim nove stvari, da pomognem drugima da svoj život učine boljim). Također, ovakav je rezultat moguć i s obzirom na uzorak, jer je u ranijim istraživanjima pokazano da studenti tijekom studiranja (u periodu od 3 do 4 godine) više počinju vrednovati intrinzične ciljeve (Sheldon, 2005).

Tablica 1. Korelacije i deskriptivni pokazatelji intrinzičnih i ekstrinzičnih aspiracija

	1	2	3	4	5	6
1. Bogatstvo	-					
2. Popularnost	.63**	-				
3. Privlačan izgled	.63**	.65**	-			
4. Osobni razvoj	.14	.00	.14	-		
5. Povezanost s ljudima	.08	.06	.22**	.44**	-	
6. Doprinos zajednici	.06	.15*	.25**	.34**	.30**	-
7. Fizičko zdravlje	.15*	.14	.26**	.45**	.42**	.36**
Aritmetička sredina	3.51	2.74	3.35	4.48	4.57	3.92
Standardna devijacija	0.78	0.88	0.78	0.43	0.40	0.67

* $p < .05$; ** $p < .01$

Osobine ličnosti

Na temelju deskriptivnih pokazatelja subskala upitnika može se vidjeti da sudionici ostvaruju niže rezultate na toleranciji izolacije, impulsivnosti i općem aktivitetu, dok više rezultate ostvaruju na agresivnosti/hostilnosti i neuroticizmu/anksioznosti. Kolmogorov–Smirnov test je pokazao da rezultati na subskalama traženja uzbuđenja i tolerancije izolacije značajno odstupaju od normalne distribucije.

Korelacije osobina ličnosti međusobno su uglavnom niske (Tablica 2.). Najvišu korelaciju ostvaruju subskele iste domene, kao što su subskele aktiviteta i subskele socijalnosti.

Tablica 2. Korelacije i deskriptivni pokazatelji osobina ličnosti Zuckermanovog modela

Subskala	Osobina ličnosti	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Impulsivno traženje uzbuđenja	1. Traženje uzbuđenja	-							
	2. Impulsivnost	.17*	-						
	3. Neuroticizam/anksioznost	.10	.15*	-					
	4. Agresivnost/hostilnost	.29**	.32**	.31**	-				
Aktivitet	5. Opći aktivitet	.22**	-.15*	-.24**	-.08	-			
	6. Radni aktivitet	.25**	-.22**	-.22**	.03	.51**	-		
Socijalnost	7. Sklonost druženju i zabavama	.34**	.21**	-.04	.25**	.24**	.16*	-	
	8. Tolerancija izolacije	-.06	-.11	.06	-.08	-.09	.02	-.40**	
Aritmetička sredina		7.50	3.74	8.08	8.72	3.80	4.42	5.10	2.82
Standardna devijacija		2.65	1.99	4.50	3.63	2.29	1.73	2.15	1.96

* $p < .05$; ** $p < .01$

Odnosi intrinzičnih i ekstrinzičnih aspiracija s osobinama ličnosti

Ekstrinzične aspiracije povezane su s većim impulsivnim traženjem uzbuđenja, većom agresivnošću/hostilnošću i većom socijalnošću, pri čemu najvišu korelaciju imaju sa subdimenzijom socijalnosti, koja se odnosi na sklonost ka druženju i zabavama. Intrinzične su aspiracije umjereno povezane s većim aktivitetom i traženjem uzbuđenja, pri čemu najvišu korelaciju ostvaruju sa subdimenzijom aktiviteta, koja se odnosi na radni aktivitet (Tablica 3.). Jedino je traženje uzbuđenja značajno povezano s obje vrste aspiracija. Međutim, korelacije su općenito dosta niske.

Tablica 3. Korelacije aspiracija i osobina ličnosti

Subskala	Osobina ličnosti	Ekstrinzične aspiracije	Intrinzične aspiracije
Impulsivno traženje uzbuđenja	Traženje uzbuđenja	.20*	.16*
	Impulsivnost	.18*	-.12
	Agresivnost/hostilnost	.20**	.06
Aktivitet	Opći aktivitet	-.02	.19*
	Radni aktivitet	-.10	.24**
Socijalnost	Sklonost ka druženju i zabavama	.34**	.13
	Tolerancija prema izolaciji	-.18*	-.06

* $p < .05$, ** $p < .01$

Za testiranje je modela odnosa aspiracija i osobina ličnosti primijenjena konfirmatorna faktorska analiza, pri čemu je za metodu procjene parametara izabrana metoda generaliziranih najmanjih kvadrata (GLS). Ova je robusna metoda izabrana s obzirom na pojedina odstupanja od normalne distribucije rezultata na subskalama upitnika. Rezultati su obrađeni u SEPATH–modulu programskog paketa Statistica 8.0. Pogodnost je predloženih modela procijenjena preko sljedećih indikatora, prema preporuci Klinea (2005): 1. hi-kvadrat, 2. korijen prosječne kvadrirane pogreške aproksimacije (RMSEA), 3. korijen iz standardiziranih reziduala (RMSSR), 4. "goodness-of-fit"-indeks Jöreskoga i Sörboma (GFI), 5. korigirani GFI (AGFI).

Prvi, nulti model bio je jednodimenzionalan i obuhvaćao je sve navedene varijable. Drugi je model bio dvodimenzionalan, pri čemu su prvu dimenziju činile aspiracije, a drugu osobine ličnosti. Treći je model postavljen na temelju teorijskih pretpostavki i obuhvaćao je dvije korelirane dimenzije: 1. impulsivno traženje uzbuđenja, agresivnost/hostilnost, subskele socijalnosti i ekstrinzične aspiracije, 2. subskele aktiviteta i intrinzične aspiracije. Uvidom je u rezidualne korelacije uočeno da subskala impulsivnosti ostvaruje više rezidualne korelacije sa subdimenzijama aktiviteta (s radnim aktivitetom $-.29$, i s općim aktivitetom $-.23$), pa je impulsivnost svrstana u obje dimenzije u četvrtom modelu. Testiranje je predloženih modela pokazalo da je najpogodniji četvrti model, jer ima značajno bolje indikatore pogodnosti u odnosu na prethodni model (Tablica 4.).

Tablica 4. Indikatori pogodnosti (*fit*) modela latentne strukture odnosa između aspiracija i osobina ličnosti

Model	GLS χ^2	Df	p	$\Delta \chi^2$	Δp	RMSEA	RMSSR	GFI	AGFI
1	72.95	27	.00			.10	.16	.91	.84
2	65.93	26	.00	7.02	<.01	.09	.15	.91	.85
3	60.58	26	.00	5.35	<.05	.09	.13	.92	.85
4	47.39	25	.01	13.19	<.01	.07	.10	.94	.89

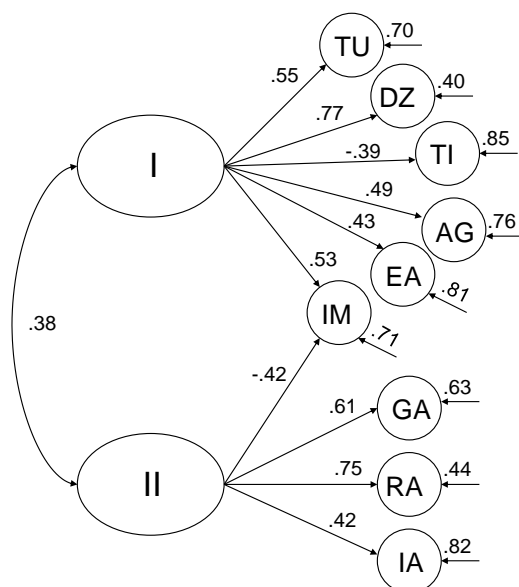
Prva latentna dimenzija obuhvaća dvije subskele impulsivnog traženja uzbuđenja (izraženije traženje uzbuđenja i veća impulsivnost), dvije subskele socijalnosti (veću sklonost ka druženju i zabavama, i manju toleranciju na izolaciju i dosadu), dimenziju agresivnosti/hostilnosti i njima pridružene ekstrinzične vrijednosti. Najveći doprinos ovoj dimenziji ostvaruje sklonost ka druženju i zabavama. Ova dimenzija opisuje socijalno dominantnu osobu, možda i nametljivu i sklonu manipulaciji, koja više voli stimulativna socijalna okruženja poput velikih društvenih događaja i većih skupina ljudi u kojima će se moći iskazati.

Drugu latentnu dimenziju čine dvije subskele dimenzije aktiviteta – viši, generalni (opći) i radni aktivitet, kao i manju impulsivnost iz domene impulsivnog traženja uzbuđenja, i njima pridružene intrinzične aspiracije. Najveći doprinos u

okviru druge latentne dimenzije ostvaruje subskala radnog aktiviteta. Ova dimenzija opisuje vrijednu i radnu osobu sklonu preuzimanju teških i izazovnih zadataka u kojima energiju ulaže u samoostvarivanje i u međuljudske odnose.

Korelacija je ovako definiranih latentnih dimenzija pozitivna i značajna, ali umjerenog intenziteta. Korelacija je dobivena vjerojatno zbog prisutnosti impulsivnosti u objema dimenzijama, ali i zbog postojanja aspiracija u objema dimenzijama.

Slika 1. Procjene parametara modela latentne strukture odnosa aspiracija i osobina ličnosti

TU – traženje uzbuđenja, IM – impulsivnost, DZ – sklonost druženju i zabavama, TI – tolerancija izolacije, AG – agresivnost/hostilnost, GA – generalni (opći) aktivitet, RA – radni aktivitet, EA – ekstrinzične aspiracije, IA – intrinzične aspiracije

Razlike u osobinama ličnosti ovisno o orijentaciji u aspiracijama

S obzirom su na stupanj izraženosti intrinzičnih i ekstrinzičnih aspiracija napravljene četiri kategorije (prema medijanu): 1. niske obje vrste aspiracija (ukupno 50 sudionika), 2. visoke intrinzične i niske ekstrinzične aspiracije (36 sudionika), 3. niske intrinzične i visoke ekstrinzične aspiracije (37 sudionika), 4. visoke obje vrste aspiracija (49 sudionika).

Rezultati kanoničke diskriminativne analize pokazuju da se mogu izolirati tri diskriminativne funkcije, od kojih su dvije značajne (Tablica 5.).

Tablica 5. Karakteristike i važnost ekstrahiranih diskriminativnih funkcija

Funkcija	Koeficijent kanoničke korelacije	Postotak objašnjene varijance	χ^2	Df
1	.39	53.7	51.87**	21
2	.33	37.1	24.44*	12
3	.17	9.2	5.01	5

* $p < .05$, ** $p < .01$

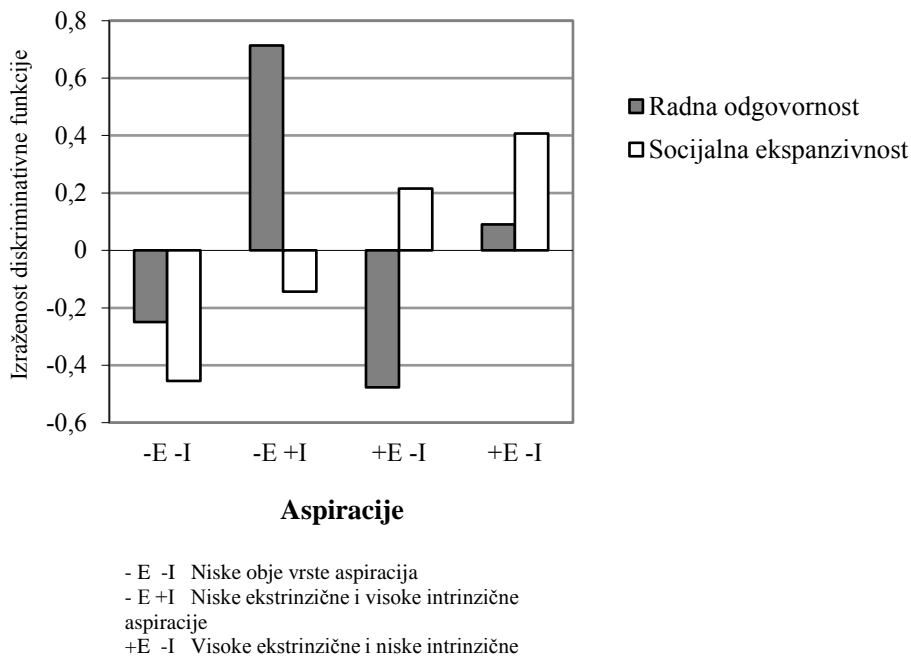
Na temelju se matrice strukture diskriminativnih funkcija (Tablica 6.) može vidjeti da prvu značajno opisuju veći aktivitet u obje domene (generalni i radni), i manja impulsivnost, pri čemu veći doprinos objašnjenju ove funkcije ostvaruje radni aktivitet, pa je ova funkcija nazvana *radna odgovornost*. Drugu funkciju značajno opisuju veća sklonost druženju i zabavama, traženje uzbuđenja i agresivnost/hostilnost, a manja tolerancija izolacije i dosade. Ovom funkcijom dominira traženje uzbuđenja i stimulacija u socijalnom okruženju, ali u agresivnijem tonu. Ova se funkcija može nazvati *socijalna ekspanzivnost*.

Tablica 6. Matrica strukture diskriminativnih funkcija

Osobine ličnosti	Funkcija 1	Funkcija 2
Radni aktivitet	.87	.15
Generalni aktivitet	.61	.18
Impulsivnost	-.49	.23
Sklonost druženju i zabavama	-.05	.79
Traženje uzbuđenja	.17	.74
Agresivnost/hostilnost	-.10	.55
Tolerancija izolacije	-.06	-.34

Na temelju se položaja centroida može vidjeti da prva funkcija najviše razdvaja osobe dominantno orijentirane intrinzičnim aspiracijama od onih kod kojih dominiraju ekstrinzične aspiracije, pri čemu prvi imaju veće rezultate (Slika 2.). Druga funkcija najviše razdvaja osobe s općenito niskim aspiracijama od onih s općenito visokim aspiracijama, bez obzira na vrstu. Može se još primijetiti da je prva funkcija, radna odgovornost, indikativna za razdvajanje osoba s niskim od osoba s visokim intrinzičnim aspiracijama, a druga je funkcija indikativna za razdvajanje osoba s visokim od osoba s niskim ekstrinzičnim aspiracijama.

Slika 2. Položaji centroida grupa

RASPRAVA

Osnovni nalaz ovog istraživanja ide u prilog stajalištu da su životne težnje povezane s osobinama ličnosti. Relativna stabilnost jednih i drugih otvara mogućnost za njihovu međusobnu povezanost, kao što je bila pretpostavka nekih istraživača (Dollinger i sur., 1996). Pored univerzalnosti, specifičnost prirode ispitivanih konstrukata otvara prostor za njihovo tumačenje u kontekstu interaktivnih odnosa biološki uvjetovanih osobina ličnosti i djelovanja socijalnog okruženja. Naime, intrinzične i ekstrinzične aspiracije se u teoriji samoodređenja shvaćaju kao pokazatelji zadovoljenja osnovnih psiholoških potreba, a koje ovise o razvoju ličnosti i vanjskoj stimulaciji. Ličnost djeluje konzistentno iz urođenih i rano razvijenih struktura koje postavljaju ciljeve prema njihovoj vlastitoj aktualizaciji, a ostvarivanje tih ciljeva ovisi o kvaliteti socijalnog okruženja – koliko je podržavajuće i stimulirajuće (Hodings i Knee, 2002). Također, u ovom se modelu ličnosti povezuje biološka uvjetovanost osobina ličnosti i utjecaji iz vanjske sredine (Zuckerman, 1994). Kao što i sami autori teorije samoodređenja ističu, za razumijevanje učinaka ciljeva nije dovoljno razmotriti samo kojim se ciljevima teži, već i zašto, odnosno koji mehanizmi stoje u pozadini ovih ciljeva (Deci i Ryan, 2000).

Rezultati konfirmatorne faktorske analize pokazuju da se ekstrinzične aspiracije mogu dovesti u vezu sa subdimenzijama impulsivnog traženja uzbuđenja,

subdimenzijama socijalnosti, u smjeru više izraženosti, i s agresivnošću/hostilnošću. Može se pretpostaviti da usmjerenost na ekstrinzične ciljeve udaljava osobu od zadovoljenja osnovnih potreba, što se povezuje s negativnim aspektima osobnog funkcioniranja i nezadovoljstvom, koji vode u antagonizam, nestrpljivost u međuljudskim odnosima, manipulativnost i impulsivno ponašanje. Možda naizgled djeluje neobično da se sklonost druženju i okruženosti ljudima, iz domene socijalnosti, povezuje s agresivnim ponašanjem. Međutim, treba imati u vidu da se ovako definirana socijalnost više odnosi na ostvarivanje površnih, instrumentalnih veza, nego na ostvarivanje intimnih i trajnih odnosa (kao što je slučaj s povezanošću kao komponentom intrinzičnih aspiracija). Osobe orijentirane prvenstveno na ekstrinzične ciljeve više su usmjerene na dobivanje pozitivnih evaluacija od strane drugih ljudi. Neće im odgovarati društvena izoliranost, jer se neće imati pred kime pokazati i od koga dobiti povratnu informaciju. Ekstrinzične su vrijednosti vezane uz samopredstavljanje, odnosno "vidljive" su. Traženje situacija koje uključuju velik broj ljudi (npr. zabave) i mogućnosti eksponiranja (kao što su uzbudljive, nove i rizične situacije) može osigurati ostvarivanje ovih ciljeva.

Nalaz je sukladan ranijim istraživanjima u kojima je utvrđeno da je ekstrinzična motivacija za uspjehom povezana s višom ekstraverzijom i nižom ugodnošću, i modelu velikih pet (Hart, Strasson, Mahoney i Story, 2007). Također je utvrđeno da je vrijednost koja se odnosi na socijalnu moć i dominaciju povezana s višom ekstraverzijom, a potom i s nižom ugodnošću (Aluja i Gracia, 2004).

Druga latentna dimenzija pokazuje da se intrinzične aspiracije mogu dovesti u vezu s većim aktivitetom i manjom impulsivnošću. Ovom su latentnom dimenzijom opisane osobe koje su prosocijalno orijentirane i usmjerene na vlastiti rast i razvoj, osobe koje planski, predano i savjesno obavljaju zadatke. One su sklone organiziranju i strukturiranju vremena, pri čemu energiju ulažu u različite aktivnosti kojima zadovoljavaju intrinzične vrijednosti, i u kojima uživaju. Također, ove osobe ne donose ishitrene odluke i osjetljive su na potrebe drugih ljudi. Moglo bi se reći da one uspijevaju mobilizirati više energije koju usmjeravaju na ostvarivanje intrinzičnih ciljeva, ali i da intrinzični ciljevi zahtijevaju upravo ovakav angažman.

O povezanosti savjesnosti s intrinzičnom motivacijom govore i raniji nalazi (Hart i sur., 2007). Isti su autori utvrdili da je ekstraverzija povezana s intrinzičnom motivacijom, ali znatno manje nego što je povezana s ekstrinzičnom motivacijom. Razlikovanje aktiviteta od socijalnosti u Zuckermanovu modelu može pridonijeti rasvjetljavanju prirode ekstrinzičnih aspiracija. Naime, pretpostavlja se da je domena socijalnosti (lakoća ostvarivanja međuljudskih kontakata i uživanje u okruženosti velikim brojem ljudi) indikativnija za ekstrinzične aspiracije, dok je domena aktiviteta i energičnosti indikativnija za intrinzične aspiracije.

Nalazi kanoničke diskriminativne analize pokazuju da radni elan najviše razlikuje osobe s izraženim intrinzičnim aspiracijama od osoba s izraženim ekstrinzičnim aspiracijama. Predanost i posvećenost radnim zadacima i obavezama

indikativna je za visoko intrinzično orijentirane osobe, jer zadovoljenje ovih potreba zahtijeva usmjerenost na rad i odgovornost, odnosno kanaliziranje energije u svrsishodne i planirane aktivnosti.

Potpuniju sliku o odnosu između aspiracija i osobina ličnosti pružaju i podaci o razlikama između osoba sa slabijom općom motivacijom (koje imaju slabo izražene i intrinzične i ekstrinzične aspiracije) i vrlo motiviranih osoba, kod kojih su obje vrste aspiracija vrlo izražene. Ove se osobe razlikuju u socijalnosti, traženju uzbuđenja i agresivnosti/hostilnosti. Obrazac ovih osobina upućuje na socijalno ekspanzivnu osobu koja lako uspostavlja kontakte s ljudima i često postaje vođa u društvu, a njezino ponašanje ponekad može izgledati nametljivo. To su osobe koje će pokrenuti zabavu, poduzeti akcije, inicirati kontakt, naspram nemotiviranih osoba. Nemotivirane su osobe pasivne, neuključene u društvena zbivanja koja podrazumijevaju velik broj ljudi, nezainteresirane za isprobavanje novih stvari i za sudjelovanje u uzbuđujućim aktivnostima.

Na kraju treba istaknuti ograničenja ovog istraživanja koja se ogledaju u korelacijskoj prirodi istraživanja i upotrebi mjera samoprocjene. Međutim, ranija istraživanja pokazuju negativnu povezanost ekstrinzičnih aspiracija s dobrobiti, čak i kada se kontrolira socijalna poželjnost pri odgovaranju (Kasser i Ryan, 1996). Generalizaciju nalaza ograničava veličina i priroda uzorka. Iako su sudionici istraživanja bili studenti, nalazi se ne mogu generalizirati niti na populaciju iste dobi. Postavlja se pitanje kakva je struktura aspiracija i kakva je povezanost s osobinama ličnosti ovisno o dobi, obrazovanju ili radnom statusu. Imajući u vidu ulogu koju životni ciljevi ostvaruju u različitim životnim razdobljima, nameće se potreba za longitudinalnim istraživanjima ovog problema. Životne aspiracije predstavljaju eksplicitne namjere za buduće aktivnosti i kao takve potencijalno mogu biti prediktori načina kako ljudi organiziraju svoj život. Dugoročne su implikacije životnih ciljeva posredovane svakodnevnim nastojanjima, koja mogu pružiti važne informacije o tome kako osoba nastoji izgraditi svoj život i kako funkcionira – preko onoga što jest, a što je određeno dispozicijama, i onoga što želi biti, a što predstavljaju aspiracije.

LITERATURA

- Aluja, A. i Gracia, L.F. (2004). Relationships between Big Five personality factors and values. *Social Behavior and Personality*, 32(7), 619–626.
- Aluja, A., Garcia, O. i Garcia, L.F. (2002). A comparative study of Zuckerman's three structural models for personality through the NEO-PI-R, ZKPQ-III-R, EPQ-R and Goldberg's 50-bipolar adjectives. *Personality and Individual Differences*, 33, 713–725.

- Aluja, A., Garcia, O. i Garcia, L.F. (2003). Psychometric properties of the Zuckerman-Kuhlman personality questionnaire (ZKPQ-III-R): A study of a shortened form. *Personality and Individual Differences*, 34, 1083–1097.
- Aluja, A., Garcia, O. i Garcia, L.F. (2004). Replicability of the three, four and five Zuckerman's personality super-factors: Exploratory and confirmatory factor analysis of the EPQ-RS, ZKPQ and NEO-PI-R. *Personality and Individual Differences*, 36, 1093–1108.
- Aluja, A., Rossier, J., Garcia, L.F., Angleitner, A., Kuhlman, M. i Zuckerman, M. (2006). A cross-cultural shortened form of the ZKPQ (ZKPQ-50-cc) adapted to English, French, German, and Spanish languages. *Personality and Individual Differences*, 41, 619–628.
- Bilsky, W. i Schwartz, S.H. (1994). Values and personality. *European Journal of Personality*, 8(3), 163–181.
- Cantor, N. (1990). From thought to behavior: "Having" and "doing" in the study of personality and cognition. *American Psychologist*, 45, 735–750.
- Costa, P.T. i McCrae, R.R. (1994). Set like plaster? Evidence for the stability of adult personality. U: T. Heatheron i J. Weinberger (Ur.), *Can personality change?* (str. 21–40). Washington, DC: American Psychological Association.
- Deci, E.L. i Ryan, R.M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227–268.
- Dollinger, S.J., Leong, F.T.L. i Ulcini, S.K. (1996). On traits and values: With special reference to openness to experience. *Journal of Research in Personality*, 30, 23–41.
- Grouzet, F.M.E., Kasser, T., Ahuvia, A., Dols, J.M.F., Kim, Y., Lau, S., Ryan, R.M. i sur. (2005). The structure of goal contents across 15 cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89(5), 800–816.
- Hart, W.J., Strasson, M.F., Mahoney, J.M. i Story, P. (2007). The Big Five and achievement motivation: Exploring the relationships between personality and two-factor model of motivation. *Individual Differences Research*, 5(4), 267–274.
- Hodgins, S.H. i Knee, R.C. (2002). The integrating self and conscious experience. U: E.L. Deci i R.M. Ryan (Ur.), *Handbook of self-determination research* (str. 87–100). Rochester: The University of Rochester Press.
- Joireman, J. i Kuhlman, D.M. (2004). The Zuckerman-Kuhlman personality questionnaire: Origin, development and validity of measure to assess an alternative Five-Factor Model of personality. U: R.M. Stelmack (Ur.), *On the psychobiology of personality: Essays in honor of Marvin Zuckerman* (str. 49–65). Amsterdam: Elsevier.
- Kaiser, R.T. i Ozer, D.J. (1994). *The structure of personal goals and their relation to personality traits*. Paper presented at the 102nd convention of the American Psychological Association, Los Angeles, August 12–16.
- Kasser, T. (2002). *The high price of materialism*. Cambridge, MA: MIT Press
- Kasser, T. i Ahuvia, A. (2002). Materialistic values and well-being in business students. *European Journal of Social Psychology*, 32, 137–146.

- Kasser, T. i Ryan, R.M. (1993). A dark side of the American dream: Correlates of financial success as a central life aspiration. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65(2), 410–422.
- Kasser, T. i Ryan, R.M. (1996). Further examining the American dream: Differential correlates of intrinsic and extrinsic goals. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22(2), 280–287.
- Kim, Y., Kasser, T. i Lee, H. (2003). Self-concept, aspirations, and well-being in South Korea and the United States. *The Journal of Social Psychology*, 143(3), 277–290.
- Kline, R.B. (2005). *Principles and practice of structural equation modeling*. New York: The Guilford Press.
- McAdams, D.P. (1994). Can personality change? Levels of stability and growth in personality across the life span. U: T. Heatheron i J. Weinberger (Ur.), *Can personality change?* (str. 299–313). Washington, DC: American Psychological Association.
- McHoskey, J.W. (1994). Machiavellianism, intrinsic versus extrinsic goals and social interest: A self-determination theory analysis. *Motivation and Emotion*, 23(4), 267–383.
- Niemiec, C.P., Ryan, R.M. i Deci, E.L. (2009). The path taken: Consequences of attaining intrinsic and extrinsic aspirations in post-college life. *Journal of Research in Personality*, 43(3), 291–306.
- Roberts, B.W. i Robins, R.W. (2000). Broad dispositions, broad aspirations: The intersection of personality traits and major life goals. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26, 1284–1296.
- Roccas, S., Sagiv, L., Schwartz, S.H. i Knafo, A. (2002). The Big Five personality factors and personal values. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28, 789–801.
- Ryan, R.M., Chirkov, V.I., Little, T.D., Sheldon, K.M., Timoshina, E. i Deci, E.L. (1999). The American dream in Russia: Extrinsic aspiration and well-being in two cultures. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25(12), 1509–1524.
- Ryan, R.M., Sheldon, K.M., Kasser, T., i Deci, E.L. (1996). All goals were not created equal: An organismic perspective on the nature of goals and their regulation. U: P.M. Gollwitzer i J. A. Bargh (Ur.), *The psychology of action: Linking motivation and cognition to behavior*. New York: Guilford.
- Schmuck, P., Kasser, T. i Ryan, R.M. (2000). Intrinsic and extrinsic goals: Their structure and relationship to well-being in German and U.S. college students. *Social Indicators Research*, 50, 225–241.
- Sheldon, K.M. i Kasser, T. (1998). Pursuing personal goals: Skills enable progress, but not all progress is beneficial. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 24, 1319–1331.
- Tabachnick, B.G. i Fidell, L.S. (2007). *Using multivariate statistics (5th ed.)*. Needham Heights, Allyn and Bacon.

- Williams, G.C., Cox, E.M., Hedberg, V.A. i Deci, E.L. (2000). Extrinsic life goals and health-risk behaviors in adolescents. *Journal of Applied Social Psychology*, 30(8), 1756–1771.
- Zuckerman, M. (1994). *Behavioral expressions and biosocial bases of sensation seeking*. Cambridge, Cambridge University Press.

Relations between Intrinsic and Extrinsic Aspirations with Zuckerman's Model of Personality

Abstract

The aim of the present study was to examine the relationships between intrinsic and extrinsic aspirations and personal characteristics of Zuckerman's model, as the differences in personal characteristics between those with different orientations of aspirations. The sample included 186 participants of both genders. Aspirations were measured by the Aspiration Index (AI: Kasser and Ryan, 1996), and personal characteristics by Zuckerman-Kuhlman Personality Questionnaire III Revised (ZKPQ-III-R: Joireman and Kuhlman, 2004).

Confirmatory factor analyses of the AI and ZKPQ-III-R subscales revealed that the best-fitting model comprised two latent dimensions, which both included impulsivity, but in opposite direction. The first one contains subscales of impulsive sensation seeking (impulsivity and sensation seeking), sociability (higher parties and friends, and lower isolation tolerance), aggression/hostility and extrinsic aspirations, while the second one contains lower impulsivity and higher activity (general activity and work effort) and intrinsic aspirations.

Differences between different orientations of aspirations indicate that participants with dominantly intrinsic orientation, as opposite to those with dominantly extrinsic orientation had higher scores on activity subscales and lower scores on impulsivity, which was named work ethic. Those with higher aspirations in general had higher scores of sociability (positive parties and friends, and negative isolation tolerance), sensation seeking and aggression/hostility, which was named social expansiveness.

These findings confirm theoretical expectations about the relations between aspirations and personal characteristics, and offer interpretation in light of interactive effects of examined constructs.

Keywords: intrinsic and extrinsic aspirations, aspiration orientations, Zuckerman's model of personality, structural models

Priljeno: 01.03.2010.